

Алексєєнко Л. М.
д. е. н., профєсор,
завїдувач кафедри облїку та фїнансїв
Івано-Франкївського навчально-наукового їнституту менеджменту
Тернопїльського національного економїчного унїверситету
Стецько М. В.
к. е. н., доцент,
доцент кафедри фїнансїв суб'єктїв господарювання ї страхування
Тернопїльського національного економїчного унїверситету

МЕХАНІЗМ ФІНАНСУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРІОРИТЕТНИХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

Стаття присвячена теоретичним, методологічним ї практичним аспектам розробки механїзму фїнансування зовнїшньоекономїчної дїяльності в умовах реалїзацї прїоритетних економїчних реформ. Обґрунтовано, що доцїльно здїйснювати заходи для залучення мїжнародних агентств з експортного кредитування, синдикованого кредитування ї мїжнародного лїзингу. В контекстї оптимїзацї процесу фїнансування зовнїшньоторгївельної дїяльності варто застосовувати портфельні методи та сформуванї портфель фїнансових ресурсїв; використовувати мїжнароднї системи їнтернет-розрахункїв.

***Ключовї слова:** фїнансування, зовнїшньоекономїчна дїяльність, їнтернет-розрахунки, механїзм, факторинг, гарантїйна операцїя, економїчна реформа.*

Алексєєнко Л. М., Стецько М. В. МЕХАНИЗМ ФИНАНСИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИОРИТЕТНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ

Статья посвящена теоретическим, методологическим и практическим аспектам разработки механизма финансирования внешнеэкономической деятельности в условиях реализации приоритетных экономических реформ. Обосновано, что целесообразно осуществлять меры по привлечению международных агентств по экспортному кредитованию, синдицированному кредитованию и международному лизингу. В контексте оптимизации процесса финансирования внешнеторговой деятельности следует применять портфельные методы и сформировать портфель финансовых ресурсов; использовать международные системы Интернет-расчетов.

***Ключевые слова:** финансирование, внешнеэкономическая деятельность, Интернет-расчеты, механизм, факторинг, гарантийная операция, экономическая реформа.*

Alekseyenko L. M., Stetsko M. V. FINANCING MECHANISM OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES UNDER CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF PRIORITY ECONOMIC REFORMS

The article deals with the comprehensive research of theoretical, methodological and practical aspects of financing mechanism of foreign economic activities under conditions of implementations of priority economic reforms. The authors proved the fact it is worth to involve international agencies dealing with export crediting, syndicate crediting and international leasing. The portfolio methods should be used within the context of optimization of foreign activities financing and financial portfolio has to be formed alongside with application of internet payment systems.

Key-words: financing, international economic activities, internet payments, mechanism, factoring, guaranteed operation, economic reform.

Постановка проблеми. В умовах фінансової невизначеності розрахункові відносини між вітчизняними та закордонними контрагентами здійснюються при існуванні недовіри до надійності українських експортерів та імпортерів. У економіці України негативні тенденції, які сформувалися протягом 2014–2015 років, супроводжувалися руйнацією промислових та інфраструктурних об'єктів на сході України у результаті воєнних дій та у зв'язку зі зменшенням зовнішнього попиту, зокрема через погіршення торгових відносин, а також падіння внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту. Це вимагає пошуку фінансових інструментів, які б дозволили забезпечити своєчасність проведення розрахунків та гарантування їх здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі фінансування розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності досліджують з урахуванням їх багатоваріантності, альтернативності та ризикованості. Серед українських економістів вагомий внесок у розробку цієї тематики зробив Т. П. Богдан, який визначив методологічне підґрунтя функціонування боргових механізмів на основі зміни глобального «апетиту до ризиків», вартості позичкового фінансування для державного й приватного секторів економіки [1, с. 33–46]. О. Д. Вовчак, В. В. Пірог акцентували увагу на науково-методичних підходах застосування фінансових інструментів в управлінні ризиками [2, с. 49–59]. Модернізацію механізму підтримки промислового сектору економіки через надання гарантій на частину зобов'язань приватних виробників на умовах спільної відповідальності отримання відповідних результатів від реалізації інвестиційно-інноваційних

проектів, які фінансуються провідними міжнародними фінансовими організаціями, досліджують В. П. Колосова, І. М. Іванова [3, с. 35–44]. Г. В. Ситник розвинув теоретико-методологічні засади процесного управління, розробив підходи до визначення структурно-логічної послідовності фінансового планування на основі процесно-орієнтованого підходу з метою пошуку резервів поліпшення його фінансового стану підприємства в умовах поглиблення фінансової інтеграції [4, с. 112–124].

Постановка завдання. З точки зору організаційно-прикладних засад заслуговує на увагу підхід, який передбачає залучення додаткових фінансових ресурсів з найнижчою вартістю для фінансування розширення зовнішньоекономічної діяльності. Головною метою цієї статті є модернізація механізму фінансування зовнішньоекономічної діяльності в умовах реалізації впровадження цільових програм інноваційного розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств, а також активізації участі підприємств у міжнародних науково-технологічних програмах і проектах, зокрема при реалізації експортно-орієнтованих інноваційних проектів.

Виклад основного матеріалу. Сутність розрахункових відносин у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств визначається як частина фінансових відносин, що виникають між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при здійсненні ними зовнішньоторговельних угод. Серед пріоритетних національних економічних реформ, що реалізує Національна рада реформ, особливу увагу заслуговує Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [5], у якій визначено доцільність запровадження в Україні єдиних правил Європейського Союзу щодо вільного руху капіталу, лібералізації валютного законодавства, впровадження механізмів хеджування валютних ризиків (доларизація пасивів українських банків на рівні нижче 40%). Також для активізації зовнішньоекономічних відносин розвиток інфраструктури фондового ринку має супроводжуватися впровадженням нових вимог перебування цінних паперів у лістингу бірж, модернізацією системи клірингу та розрахунків, зокрема здійсненням Центральним депозитарієм

депозитарного обліку всіх емісійних цінних паперів. У Методичних рекомендаціях щодо складання стратегічних планів підприємствами державного сектору [6] визначено місію підприємства у контексті загальнодержавних інтересів, комерційної діяльності та інтересів суспільства.

Особливості проведення розрахунків у сфері зовнішньоекономічної діяльності регулюються національними і міжнародними законодавчими актами, банківськими нормативно-правовими актами; міжнародні розрахунки здійснюються у різних валютах і на їх ефективність впливають зміни валютних курсів; розрахунки мають документарний характер (здійснюються проти фінансових та комерційних документів); на проведення міжнародних розрахунків впливають певні умови та чинники (строки платежів за експортом та імпортом, контроль за авансовими платежами імпортерів, обов'язковий продаж частини валютної виручки експортерами).

Підтримка зовнішньоекономічної діяльності підприємств здійснюється за допомогою кредитів агентств з кредитування експорту під поставку товарів та обладнання іноземного виробництва, гарантій, експортного страхування, фінансової підтримки міжнародних кредитних інститутів (Європейського банку реконструкції та розвитку). Більшість зарубіжних програм спрямовано на підтримку експорту іноземних партнерів, а не українських експортерів. У даному контексті навіть вітчизняні імпортери, для яких і пропонуються зазначені програми, можуть вважати деякі наведені умови неприйнятними. Водночас Європейський Союз продовжив застосування до українських товарів режиму «автономних торговельних преференцій» до кінця 2015 року. В межах такого перехідного періоду для українських імпортерів та експортерів важливо зрозуміти основні положення Угоди про асоціацію з метою підготовки до повномасштабного її застосування з 2016 року.

Динаміка товарної структури експорту з України в країни Європейського Союзу в першому кварталі 2011 року становила 3700 млн. дол. США, першому кварталі 2014 року – 4161 млн. дол. США, першому кварталі 2015 року – 2604 млн. дол. США. У першому кварталі 2015 року в структурному розрізі

продовольчі товари та сировина для їх виробництва становили 37,6%, чорні й кольорові метали та вироби з них – 29,2%, мінеральні продукти – 13,5%. Темпи зростання до відповідного періоду попереднього року по продовольчим товарам та сировині для їх виробництва 62,6%, чорних й кольорових металах та виробках – 61,8% та мінеральних продуктах – 43,6% [7].

Підприємства розвинених країн залучають агентства з експортного кредитування та застосовують такі фінансові інструменти, як синдиковане кредитування і міжнародний лізинг. На міжнародних фінансових ринках ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» та результатами багаторічної діяльності в напрямку експортного фінансування досяг визнання як прямий позичальник та гарант 36 провідними експортно-кредитними агенціями світу (CESCE (Іспанія), COFACE (Франція), ECICS Limited (Сінгапур), EDC (Канада), EGAP (Чехія) та інших).

Підприємства з іноземними інвестиціями мають значні конкурентні переваги перед вітчизняними підприємствами, оскільки мають доступ до міжнародних фінансових ринків. Вітчизняні підприємства віддають перевагу банківському кредиту. Універсальні банки надають підприємствам повний спектр банківських послуг, зокрема кредитування, розміщення депозитів, надання гарантій, операції з цінними паперами, розрахунково-касові операції.

У даному контексті ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» має можливість здійснювати операції з торговельного фінансування в рамках кредитних ліній іноземних банків та міжнародних фінансових організацій, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку та Міжнародна фінансова корпорація (МФК). Банк укладає договірні угоди з українським урядом та підприємствами, які контролюються державою прямо чи опосередковано, або такими, що зазнають суттєвого впливу з боку держави. На 31.12.2013 рік у сфері експортного фінансування банком оформлено 136 кредитних угод на загальну суму 462,9 млн. дол. США, що призначені для фінансування поставок обладнання для хімічної, будівельної, поліграфічної, харчової, металообробної, гірничо-видобувної та інших галузей економіки.

В економічній літературі позиції щодо фінансового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання збігаються у більшості дослідників. Г. Г. Кірейцев відмічає, що фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики господарюючого суб'єкта [8, с. 20]. Автор виділяє забезпечувальну і регулятивну дію фінансового забезпечення. Забезпечувальна дія проявляється у встановленні джерел фінансування для покриття повсякденних потреб. Водночас регулятивна дія здійснює вплив через виділення достатніх коштів та через конкретну форму фінансового забезпечення і характеризує активний вплив фінансового забезпечення.

Р. А. Слав'юк визначає фінансування як отримання суб'єктом господарювання необхідних грошових фондів для здійснення господарської діяльності» [9, с. 179]. В. М. Опарін наголошує на реалізації фінансового забезпечення через самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування [10, с. 56–57]. Потреба у фінансовому забезпеченні при організації розрахункових відносин виникає постійно як у експортера, так і імпортера.

В сучасній економіці особливої уваги заслуговує визначення вартості тієї чи іншої форми фінансового забезпечення розрахункових відносин та відповідного вибору документарних операцій (акредитиву, інкасо, гарантії, банківського кредиту, міжнародного факторингу). На практиці найбільших витрат потребують міжнародний факторинг та банківський кредит, менших – документарне інкасо, а найменших – банківська гарантія. З урахуванням особливостей кожного контракту можуть встановлюватися такі умови, за яких деякі форми фінансового забезпечення є недоступними.

Об'єм операцій ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України» щодо надання послуг за документарними та гарантійними операціями в 2013 році збільшився на 62% порівняно з попереднім роком. При цьому зростання відбулося за всіма продуктами документарного бізнесу (акредитиви, інкасо, гарантії). Водночас за допомогою популяризації інструментів торговельного фінансування серед клієнтів банку за 2013 рік вдалося

забезпечити збільшення на 52% обсягів таких операцій.

Акредитивна форма розрахунків є вимогливою до гарантії виконання зобов'язань обома сторонами угоди. Сам по собі акредитив є гарантійним інструментом, оскільки основою акредитива є депонування коштів імпортером на окремому рахунку в його банку та оплата товарів лише після отримання товарно-транспортних документів. До переваг акредитивної форми розрахунків, не зважаючи на тривалу процедуру оформлення, відносять гарантування здійснення платежу з боку банку-емітента; практичний досвід застосування акредитивів; використання єдиної нормативно-правової бази при здійсненні розрахунків для всіх учасників; узгодженість дій учасників при фінансуванні зовнішньоекономічних операцій.

До переваг інкасової форми розрахунків можна віднести такі: простоту та низьку вартість виконання операцій; використання банків для відстеження документації; імпортер не має потреби в залученні додаткових кредитних ресурсів; швидкість оплати. Серед недоліків для експортера можна виділити такі: відсутність банківської гарантії платежу; права власності на товар переходять імпортеру до їх оплати; при відмові покупця прийняти документи, можуть виникнути значні витрати при пошуку нового покупця чи повернення товару.

У діяльності експортерів та імпортерів залишається ризик проведення зовнішньоекономічних операцій. Вплив ризикового чинника на зовнішньоекономічну діяльність підприємств має принципове значення. Це потребує розвитку такого важливого напрямку фінансового забезпечення розрахункових відносин як **додаткове гарантійне забезпечення**. При укладанні угод купівлі-продажу між експортером та імпортером обов'язково визначають розподіл певних обов'язків між сторонами, такі як зобов'язання продавця поставити товар у розпорядження покупця або передати його для перевезення чи доставити його в пункт призначення, що в свою чергу призводить до розподілу ризиків між сторонами в цих випадках.

Використання банківських гарантій та акцептів передбачає прийняття

банками за винагороду на себе платіжних зобов'язань або порук по зобов'язанням клієнта. Банківські гарантії є зобов'язанням банку виконати платіж при настанні передбачених гарантією умов. Застосування акцептів пов'язано із використанням векселів в якості засобу розрахунків.

Провідні позиції на ринку **внутрішнього факторингу** утримує за собою ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України», який активно нарощує обсяг факторингових послуг, що надаються клієнтам. У 2013 році обсяг операцій факторингу в національній валюті у банку збільшився в 1,6 раза порівняно з 2012 роком та становив 4,8 млрд. грн. Портфель факторингу збільшився у 2,7 раза – до 1,6 млрд. грн. Нарощуючи обсяги портфеля факторингу, банк водночас стимулював підприємства оптимізувати здійснення своїх факторингових операцій, про що свідчить зменшення кількості поставок – 38,8 тис. у 2013 році порівняно з 45,2 тис. у 2012 році.

У 2016 року планується **реалізація третього етапу лібералізації валютного законодавства** для забезпечення використання резидентами України всього спектра послуг, що надають міжнародні системи інтернет-розрахунків. Національний банк України стимулює використання сучасних систем розрахунків у мережі Інтернет (таких як PayPal, ApplePay, GoogleWallet та інших міжнародних систем інтернет-розрахунків). Це сприятиме розширенню можливостей для резидентів України використання надійних та перевірених систем міжнародних розрахунків, що визнані та використовуються у світі. НБУ планує внести зміни до законодавства, зокрема до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» (до кінця 2015 року), що дасть змогу розширити можливості використання електронних грошей резидентами України.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки щодо удосконалення організації фінансування розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності вітчизняних підприємств.

По-перше, фінансове забезпечення розрахункових відносин залежить від достатності власних фінансових ресурсів та необхідності використання залучених та запозичених коштів. Підприємства зацікавлені в застосуванні такого фінансового механізму, який забезпечує оптимальний вибір джерел фінансування і залучення фінансово-кредитних інститутів. Особливо важливим є співвідношення власних та запозичених фінансових ресурсів. У процесі оптимізації процесу фінансування зовнішньоторгівельної діяльності варто застосовувати портфельні методи та сформувати портфель фінансових ресурсів.

По-друге, зовнішньоекономічні угоди потребують значні суми вільних грошових коштів для як фінансового, так і гарантійного забезпечення. Підвищення ролі гарантій дає змогу використовувати при розрахункових відносинах інші джерела фінансового забезпечення зовнішньоекономічній діяльності підприємств. Залучення іноземних ресурсів у рамках експортного фінансування та кредитних програм під страхове покриття експортно-кредитних агенцій є ефективним та доступним джерелом довгострокового фінансування зовнішньоекономічних контрактів підприємств.

По-третє, ефективність фінансування зовнішньоекономічної діяльності підприємств залежить від структури джерел фінансування кожної операції і критеріїв. Доцільно ранжувати різні критерії за ступенем важливості для підприємства. Потенціал торговельного фінансування є одним з основних інструментів залучення фінансових ресурсів іноземних банків та міжнародних фінансових організацій для фінансування зовнішньоекономічних контрактів підприємств.

По-четверте, стимулювання промислового виробництва в Україні потребує усунення наявного розриву між виробничим та фінансовим капіталом, а також інвестиційними ресурсами. Доцільно запровадити механізм підтримки промислового сектору економіки через надання гарантій на частину зобов'язань приватних виробників на умовах спільної відповідальності при отриманні відповідних результатів від реалізації інвестиційно-інноваційних проектів, які фінансуються міжнародними фінансовими організаціями.

По-п'яте, розвиток міжнародної системи інтернет-розрахунків для надсилання та отримання транскордонних платежів на рахунки резидентів в українських банках сприятиме відправленню коштів з України з використанням платіжних карток для розрахунків або для зарахування на e-wallets для подальших розрахунків; отриманню резидентами (як фізичними особами, так і підприємцями) коштів за продані товари/послуги від нерезидентів; використанню більшості доступних сервісів електронних грошей.

Література:

1. Богдан Т. П. Тренди глобального фінансового ринку під впливом боргових процесів у розвинутих країнах / Т. П. Богдан // Фінанси України. – 2014. – № 7. – С. 31–48.
2. Вовчак О. Д. Фінансові інструменти в управлінні кредитними ризиками банків України в умовах глобалізації [Текст]: монографія / О. Д. Вовчак, В. В. Пірог; Хмельниц. коопер. торг.-екон. ін-т. – Хмельницький: Медобори-2006, 2013. – 239 с.
3. Колосова В. П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: сучасний стан та перспективи розширення / В. П. Колосова, І. М. Іванова // Фінанси України. – 2014. – № 11. – С. 33–47.
4. Ситник Г. В. Структурно-логічна послідовність фінансового планування на основі процесно-орієнтованого підходу / Г. В. Ситник // Фінанси України. – 2014. – № 8. – С. 112–124.
5. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/docs/complex_program_finance_v3_0.pdf].
6. Методичні рекомендації щодо складання стратегічних планів підприємствами державного сектору/ – Режим доступу: [http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/docs/metodychni_rekomendacii_shodo_strategichnogo_planuvannya_16032015.pdf].
7. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. Департамент статистики та звітності. Управління статистики зовнішнього сектору. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44466.
8. Фінанси підприємств: Навчальний посібник: Курс лекцій / За ред. д. е. н., проф. Г. Г. Кірейцева. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 268 с.
9. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
10. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.